BASKI RESİMDE ANLATIMCI İFADECİLİĞİ İLE GÜLER AKALAN

Hilal SEVGEN ABACI

ÖZ

Güler Akalan'ın gravürlerindeki renk ve nesne unsurlarının oluşturduğu uçsuz bucaksız konu anlatımı bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Cumhuriyetle birlikte sanatın diğer alanlarında olduğu gibi Türk resminde de kimlik oluşturma çabalarına tanık olunmaktadır. Türkiye'de süsleme ve halı kilim desenlerinin yüzeysel ve dekoratif resim yaratmadaki etkilerini görmekteyiz. Başlangıçta biçimsel olarak ortaya çıkan geleneksel etkileşim; süreç içerisinde içselleştirilerek devam etmiş, 1970 sonrası sanatçıların çalışmalarında da etkili olmuştur. Geleneksel sanatla etkileşim, günümüz sanatçılarının bireysel çalışmalarında yoğunlaşarak devam eden bir süreç yaşamaktadır. Güler Akalan'ın da kendi kökenimize ait desenleri çalışmalarında kullandığı görülmektedir. Bu çalışmada, çağdaş bir üsluba sahip olan sanatçının eserlerindeki dışavurumcu anlatıma değinilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Özgün Baskı Resim, Güler Akalan.

GULER AKALAN WITH HER NARRATIVE EXPRESSION IN PRINTING

ABSTRACT

The subject of this research is the vast subject expression created by the color and object elements in Güler Akalan's engravings. As in the other areas of the art, with the foundation of Turkish Republic, efforts on identity creation are witnessed in Turkish drawing. In Turkey, we see the effects of the ornament and the pattern of rugs and carpets in creating superficial and decorative pictures. The traditional interaction, which emerged in stylistic way at the beginning, continued to be internalized in the process and became effective in the work of artists after 1970. Interaction with traditional arts has an ongoing process that gets intensified in the individual works of today's artists. It seems that Güler Akalan also used the patterns of our origin in her own pieces. In this study, the expressionist narrative in the works of the artist who has a contemporary style has been tried to be mentioned.

Keywords: Art, Artist, Contemporary Art, Print, Guler Akalan

Giriş

Baskıresim; ağaç, taş, linol, ipek veya metal gibi çeşitli malzemeler kullanılarak, doğrudan veya kalıplar yoluyla kâğıda veya benzeri malzemeler üzerine basılan resimlere denir (Grabowski ve Fick, 2012:8). Oyma sanatı olarak bilinen gravür, İtalyanca kesmek veya oymak anlamına gelen "İntagliare" kelimesinden türemiştir. Özgün baskı resim tekniklerinin gelişimini sıralarken ağaç baskı tekniğinden sonra metal plakaların oyulması ile elde edilen "İntaglio" denilen çukur baskı bugünkü adı ile "Gravür" tekniğinin kullanılmaya başlandığına ilişkin kesin bir tarih vermek mümkün değildir (Akalan, 2000:48). İntaglio tekniği tahta üzerine kabartma gravür ve metal üzerine çukur gravür olarak iki şekilde uygulanmıştır. M.Ö. 4000 yıllarında yazının, daha sonraları da kağıdın bulunmasıyla basım işi yeni bir nitelik kazanmıştır (Akalan, 2000:2). Özgün Baskı, kalıbı sanatçısı tarafından hazırlanan özgün bir tasarımın çoğaltılmasıdır. Sanatçısı tarafından yaratılan kalıbın, ideali yine onun tarafından basılmasıdır (Canaday, 1980). Ancak basım evinde de bastırılabilir. Sanatsal yaratı sürecinde kullanılan malzemenin ve malzemeye uygulanan tekniğin önemi göz ardı edilemez. Şişman'a (2011:32) göre "Sanat eserinin temelinde yer alan malzeme, eserin fiziksel yapısını oluşturur. Eserin anlamsal yanı da, sanatçının fiziksel maddeye kattığı düşüncesi ve kişiliğidir. Bir sanat eserinde bu ikisinin birlikte oluşturduğu sonucu görmekteyiz. Sanatçının üslubu, sanat eserini özgür kılan ana etmendir" (Şişman, 2011). Baskı resme yıllarını veren Süleyman Saim Tekcan "Yaşam içerisinde ne kadar çok farklı alanda yorum yapma biçimleri olduğunu görmek önemli. Çünkü ifade etmenin tek bir yolu olmadığının farkına varmak, bu geçen 40 yıllık serüven içerisinde oldukça yorucu, heyecanlı ve güzel bir deneyimdi" açıklamasını yapmaktadır (Tekcan, 2007:22). Sanatçı, özgün baskı resim tekniklerinde malzemeyle birlikte düşünmek zorundadır. Eserin kaç adet basıldığı, bu sayının azlığı ya da çokluğu, o eserin değerini ifade etmez. Bunun esere verilen sıra numarasıyla ilgisi yoktur, numaralamayı her sanatçı anında yapmayabilir. İlk baskı ile son baskı arasında değer olarak hiçbir fark yoktur. Eserin sanat ortamında kaç adet olduğunun bilinmesi, sahtelerine karşı önlem alınabilmesi için gereklidir (Akalan, 2003).

Türkiye'de Baskıresmin Gelişimi

Türkiye'de basımcılık tarihinde baskıyla çoğaltma tekniği ilk kez 1730 yılında İbrahim Müteferrika'nın bastığı "Tarih Hindi Garbi" adlı kitabında uygulanmıştır. İlk taş baskı atölyesi 1831 yılında Henry Cayol tarafından Beyoğlu'nda kurulur ve burada Hüsrev Paşa'nın Nuhbettüttalim adlı yapıtı basılır

(Atar, 1993:120). 1950'lerden sonra baskı resim alanında hareketlenme ile çağdaş üretimler yapılmaya başlanmıştır (Akalan, 2000: 117). Dünyada pek çok tarihî kentin geçmişteki mimari ve kentsel yaşam özellikleri, o zamanın ustaları tarafından yapılan ve tarih kitapları ile müzelerde görülen pek çok gravürle günümüze taşınmıştır. Bu eserler, günümüzle geçmiş arasında bağ oluşturma, tarihsel ve görsel bellek bilinci açısından önemli birer tarihî belge niteliğindedir (Aslan, Türker & Çokokumuş, 2015). Metal plakanın bulunmasından itibaren günümüze gelen süreçte çağdaş bir anlatım biçimi yakalayan gravür tekniğinin Türkiye'de özgün baskı resim sanatı ve sanatçılığının başlangıcı Avrupa'daki gibi çok eskilere dayanmamasına karşın bugün dünyada geldiği noktanın üst düzeylerde olduğu görülmektedir (Akalan, 2003). Özgün baskı resmin konusunda Müjde Ayan; (2007) doktora tezi için, sanatçı Mürşide İçmeli ile yaptığı görüşmede şu ifadeleri kayda geçiriyor: "Aslında ülkemizde çağdaş resim sanatı geç oluştuğu için özgün baskıresim sanatının da değeri pek bilinmiyor. Sosyolojik bakımdan şöyle açıklayabiliriz: özgün baskıresim sanatı orta halliye hitap eden bir sanattır. Ucuz olduğu için orta sınıfın alıp satabileceği eserlerdir. Evlere girmeye başlayan baskılar daha çok kişiye ulaştığı için özgün baskıya da katkı sağlıyor. Sanat topluma yayıldığı müddetçe o toplumun gelişmişliğinden bahsedebiliriz. Herkesin evinde bir resim ya da baskıresim asılı durduğunda ancak o zaman bu insanların güzelliği anlaması, yaşantıların biraz daha hoş olması sağlanabilir. Hoş olmasının da ötesinde bazı şeyler vardır ki toplumun gelişimi için sanatsal faaliyetler gerekir. Onun için özgün baskıresim sanatının devamı ve gelişmesi şarttır." Ülkelerin çağdaşlık ve kalkınmışlık göstergelerinin temel dayanak noktalarından birisi olan sanat, yüzyıllardır toplumların gelişimini olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Güler Akalan resminin en temel karakteristiği küçük şeylerden büyük hazlara ulaşmasındaki tempoda yatar (İçmeli, 1996). Feyyaz Yaman'ın konuyu özetleyişiyle Türkiye'de gravür sanatının 'bir ivmeye, bir tetiklemeye, bir özendirmeye' ihtiyacı olduğu gravür atölyelerinin genç sanatçılarla birlikte uzmanlaşmış sanatçılara baskı olanakları sağlayabilecek mekanlar haline getirilmesi üzerinde durmuştur (Yaman, 2001). Sevgi (Kulaksız) Ürüm, Anadolu yüzyıllardır türlü uygarlıklara mekan olmuş. Nice sanatçılar, nice yapıtlar, anıtsal kalıtlar doğurarak yaşlanmış. Üretmiş, yaratmış, zamana karşı direnmiş…Yaşanmış ve görkemli uygarlıkların izlerini yüreğinde coşkuyla yoğuran bir sanatçı Güler Akalan. Bitmez, tükenmez Anadolu'nun yorulmaz bir işçisi. 12.02.1994 (Ürüm,1996). Güler Akalan'ın 2000'deki sergisi için yapılan katalogda, Mürşide İçmeli, Akalan için "özgün baskı resim alanında birçok sanatçının yetişmesine karşın tekniğin getirdiği zorluklar yüzünden pek az sanatçı bu teknikteki çalışmalarına devam etmiştir. Bu sanatçıların belli başlılarından bir tanesi Güler Akalan'dır" ifadesini kullanmıştır (Katalog 2000)

Çağdaş bir yorumlama ile resimlerini düzenleyen Güler Akalan'ın çalışmalarında duygusal mesajların varlığı dikkat çekmektedir.

Güler Akalın'ın Çağdaş Sanat İçinde Baskı Resimleri

Resim 1. Ne Yenir Ne Yenmez? Gravür, 2002 32,5x29 cm

Gravür baskı tekniği ile yapılan "Ne Yenir Ne Yenmez?" adlı çalışmada sanatçı, Kalkan balığını pahalı bir balık olmasından dolayı tercih etmiştir. Bu balık, herkesin ulaşamayacağı bir imge olarak da düşünülebilir. Köy yaşamını ele alırsak, köy halkının bu balığa bütçesinin yetmeyeceği; köy ağalarının veya kent yaşamındaki kişilerin daha rahat tüketebileceği, bir balık imgesi karşımıza çıkıyor. Renk olarak incelediğimizde kalkan balığını kırmızı kullanarak gücü, iktidarı, iştah açıklığını; mavi renk ile hassasiyeti ve derin duyguları; koyuluk ile soyluluk, güç, fanilik gibi duyguları ön planda tuttuğu anlaşılmaktadır. Balıktan yukarı çıkan koyuluk ile köy yaşamı arasındaki uzun mesafeyi süreç olarak ele alan bir zamanı, uçurumu vurgulamaktadır. Akalan'ın bu çalışması ile köy-kent kıyaslaması yaptığı düşünülmektedir.

Resim 2. Denizde Bir Balık Olunmalı Oğul, Gravür, 2002 40x55 cm

Oğluna verilen nasihat olarak düşünebileceğimiz kompozisyonda, balığı insan olarak düşünecek olursak, sanatçının insanın varlığını fark ettirecek yapıda güçlü olmasını, yaşamda öne çıkmasına dikkat çekerek kuyruğundaki motiflerle kendi kökenlerimize ait yerel desenleri işlediğini görmekteyiz. Kırmızı rengin kullanımı üzerine işlediği ikili ve tekli balık motifi ile heyecan, aşk, şans ve içtenliğin sembolü olarak kullanırken; balığın kuyruğunda kullanılan turuncu renk ise cesaret ve güven verici bir anlam üstlenmiştir. Balığın renginde kullanılan koyuluklar ise güç, büyüklük, verim, bereket anlamlarını üstlenmiştir.

Resim 3. Pusuda Gravür 2000 40,3 x 34 cm

Halı ya da kilim eskisi kumaşların arasındaki balık kasasına yaklaşan bir kedi görülmektedir. Kasanın arkasında duran üzerinin pisliği ve tüylerinin dağınık duruşu ile sokak kedisi olduğunu anladığımız kediyi tasvir eden sanatçının arkada Sümerbank kumaşlarındaki yerel motifleri işlediği görülür. Akalan yeşili temizledikten sonra turuncuyu üzerine merdaneyle vererek renklerin zıtlığını yakalamaktadır. Motiflerin zeminindeki renk ile iktidar ve tehlikeyi, kedinin koyu rengi ile otorite ve aklı, açık tonlar ile saflığı, kimi kültürlere göre ise matem ve ölümün işlenmiş olabileceği görülmektedir. Balık kasasındaki balıklar, önde kör yedirme ile işlenmiştir.

Resim 4. Bekleyiş Gravür 2000 39 x 37 cm

Resimde kedinin gözlerinin iriliği ve cam renginde olması dikkati çekmektedir. Balığın gözündeki renk ile masa örtüsünün rengi kontrastlığı sağlamaktır. Sanki farklı bir dünyadan balığa baktığı hissi uyandıran kedinin gözünde balığa doğru bir hareket gözlenmektedir. Masa örtüsü üzerinde Sümerbank basmalarının yerel motifleri görülmektedir. Daha önce Matisse'in Osmanlı Türk halı motiflerinden yaralandığı gibi Akalan'ın da kendi kökenimize ait yerel motiflerden yararlandığı görülür. Resmin geneline turuncu rengin hakim olduğunu, bu renk ile yeniden yaşama duygusu, heyecan, dinamizmin vurgulandığını aynı zamanda zenginlik ve fakirliğin ironik olarak işlendiği kedi görülmektedir.

Resim 5. Gecenin Rengi, Gravür 40,3 x 34 cm

Kedinin hakimiyetinin söz konusu olduğu bu resimde, kadının vücudu üzerindeki rahat oturuşuyla "o bana ait" hissiyatının verildiği anlaşılır. Kedinin aralarında üçüncü bir kişiyi istemediği, onun gelme düşüncesinin bile onu rahatsız ettiği duruşundan gözlenmektedir. Aralarında üçüncü bir kişiyi istemeyen kedi-insan ilişkisinde kedi hâkimiyetinin baskın olduğu görülmektedir. Ev içi kompozisyon olarak değerlendirebileceğimiz resim, arkadaki koyu renklerle karanlık bilinmeyenin işlenip sonsuzluk, huzur, derin duygular, hassasiyet, otorite ve ağır başlılığı içinde barındırırken, kedinin üzerine aldığı ışık ile ekspresif bir anlatıma sahiptir.

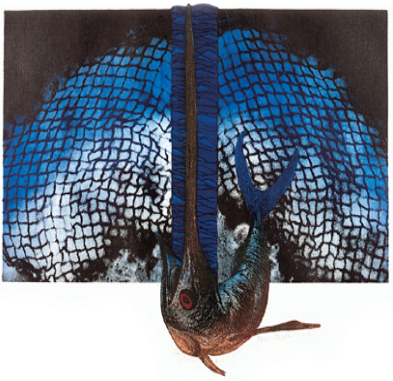

Resim 6. Kılıç Yarası, Gravür, 2003, 54 x 67 cm

Kılıç balığının ağları parçaladığını gördüğümüz resim, avlanmayı ve avlanma sonrası balıkçının getirdiği ganimeti de düşündürebilir. Dekope kesimle birlikte kılıcın çıkarıldığı gravürde resim ikiye bölünmektedir. Deniz, balığın kılıcının arkasındaki zemin üzerinde verilmiştir. Arkada görülen dokular denizi işaret ederken, kılıcın yukarı doğru dikey çıkışının, denizin yarılması olarakta düşünülebileceği algısı oluşmaktadır. Resmin, geneline hakim olan koyu maviler ile depresif derin duyguları, açık mavi tonları ile huzurlu bir ortam algısını, siyahlık ile matem bilinmeyen bir alan algısı ile otoriteyi temsil ettiği görülmektedir. Kılıç yarası adından yola çıkarsak bir başka insanın hayatını etkilemesinin kişide bıraktığı yaranın izlerini vurgulamaya çalışmıştır.

Resim 7. İstanbul İstanbul, Gravür, 1988 60 x 80 cm

Akalan'ın, Fatih'in gül koklayan minyatürüne atıfta bulunan İstanbul peyzajı olarak nitelendirebileceğimiz, İstanbul'a ait unsurların olduğu çalışmada boğazdan çıkıp gelen inciler kadının boğazına yerleştirilmiştir. Geride bulutların içinde surlar ve Ayasofya Camii dikkati çekmektedir. Resimde görülen beyaz renk ile saflığı ve içtenliği, elde tutulan kırmızı gül ile tutkuyu, mavi renk ile sonsuzluk, huzur, güven duygularını, koyu renk ile verim, bereket, soyluluk ve ağır başlılığı temsil ettiği görülmektedir.

Resim 8. Şans dönünce, Gravür, 2003 44x60

Resmin sol arka planında bir doğa izlenimi, sağ tarafta hareket halinde kıvrılan bir balık görülmektedir. Resmin geneline hakim olan mavi renk ile aktif anlatımın sunulacağı bir fon hazırlanmıştır. Maviliklerin tonları ile izleyicide mutluluk, sonsuzluk, umut, aynı zamanda üzüntü depresyon duyguları canlanmaktadır. Balıkçının ağından kurtulan balık; balıkçıya göre şanssızlık iken balık için şans olmuştur. Uçsuz bucaksız denizde balığın yaşam sevinci görülmektedir. Sanatçı insan ilişkileri üzerinden şans şanssızlık gibi ikili karşılaştırmalarda bulunmuştur.

Resim 9. Kaçış III, Gravür, 2002, 75x 39,5

Resmin merkezinde kırmızı renk ile konumlandırılmış balıklar ile arka planında mavi ve tonları görülmektedir. Balıkların üzerine atılan ağın hemen üzerinde konumlandırılan ok ile anne karnındaki balıklara dikkat çekilmektedir. Balıkların yavrularıyla hatalı avlanmalar sonucu katledildiği ve doğanın, denizlerin, canlıların insan eliyle yok edildiği vurgulanmıştır. Resme eleştirel bir bakış açısıyla bakan Akalan, insanın içinde açılan yaralara ekspresif ve eleştirel bir dille yaklaşmıştır.

Sonuç

Özgün baskı resim alanında özgün işler ortaya koyan Güler Akalan, çalışmalarının genelinde asit indirme tekniğini kullanmaktadır. Güler Akalan'ın seçtiği konular yaşantısının bir parçasıdır. Kendisini etkileyen olayları gravürle ifade eden onları izleyici ile paylaşmak isteyen sanatçının eserlerindeki görsel dil, konunun içeriğine göre biçimlenmektedir. Gravür tekniğindeki renk kullanımının zorluğuna karşın gravürlerinde rengi ekspresif ve ustaca kullanımı, uçsuz bucaksız bir konu anlatımı dikkati çekmektedir. Geçmiş ve günümüz arasında bağ kurarak karşılaştırmalar yaptığı resimlerinde kompozisyona çağdaş görüntü vermektedir. Aynı zamanda hepimizin içinde var olan yaşanmışlıkları gelenek ve göreneklerimizi resimlerinde kültürel olarak yansıtmıştır. 05 Nisan 1993'te Ankara'daki kişisel sergisinde Nuri Abaç, Güler Akalan için; "günümüzde bir sanat ürününe bakarak onun yaratıcısının kadın ya da erkek olduğuna karar verme olasılığı çok azalmış ise de, bu oran Akalan'ın yapıtlarında oldukça belirgin. Doğadan seçtiği nesnelerden feminizme kaçmadan sıkça kullandığı kişisel mesajlardan ve şiirselliğin kadınca frekanslarından bunu rahatlıkla sezinlemek olası. Bu da Akalan'ın yapıtlarına sevimli bir özgünlük kazandırıyor. Onu bir tür evrensel boyutluluğa ittiği gibi, bunlara zorlu gravür tekniğinin eklenmesi ile inandırıcı, eğitici ve disiplinci bir yoruma yönlendiriyor" (Sergi kataloğu 1993) demiştir. Akalan'ın hayatın içinden kendi kültürümüze geleneklerimize ait değerleri kullanırken resimlerindeki tekniğin getirdiği renklerin zıtlıklarıyla uygulanışı ve kompozisyonlarındaki düzen sanatçının Gravürlerine çağdaş bir görüntü vermektedir.

KAYNAKLAR

Akkın, C. Eğrilmez, S. ve Afrashi, F. (2004). Renklerin İnsan Davranış Ve Fizyolojisine Etkileri. Türk Oftalmoloji Derneği Xxxvı. Kongresi, 33, 274- 282.

Akalan, G. (2000). Gravür. (1.Basım).Ankara: Kale Yayıncılık.

Akalan, G. (2003). Türkiye'de Özgün Baskı Resme Tarihsel Bir Bakış; Gravür 'ün Sorunları Ve Çözüm Önerileri. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 8, 130-138.

Andrews, T.v(1995). Renklerle Tedavi. İstanbul: Arıtan Yayıncılık.

Aslan, M. Türker, İ. ve Çokokumuş, B. (2015). Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Programında Özgün Baskı Dersinde Karşılaşılan Sorunlar. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 13(2), 92 -108.

Ayan, M. (2007). Özgün Baskı Resim Sanatının Bugünkü Durumu İle İlgili Profesyonel Sanatçıların Görüşlerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, İstanbul.

Canaday, J. (1980). "What İs Art?" Alfred A. Knopf, A John L. Hochmannbook, New York.

Çalışkan, N. Karadağ, E. ve Çalışkan, F.(2010). Eğitim, İletişim ve Öğretmenin Beden Dili. Ankara: Kök Yayıncılık.

Grabowski, B. ve Fick, B.(2012). Baskı Resim / Kapsamlı Materyaller Ve Teknik Rehberi, (S. Atay-Eskier ve A. Tunç, Çev.) İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.

Mazlum, Ö. (2011). Rengin Kültürel Çağrışımları.Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 125- 138.

Şişman, A.(2011). Sanat ve Sanat Kavramlarına Giriş. (2. Basım). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Yaman, F. (2001). Gravür: Sorunlar ve Önermeler. Karşılık- Karşı Sanat Çalışmaları, 1(6). Ege Life, Emin Güler Sayfa 158-159

Ürüm, S.(1996). Kültür Ve Sanat. Türkiye İş Bankası Dergisi, Sayı 30.